

A kulturális örökségek ellen elkövetett bűncselekmények felelősségi kérdései

GÁL RITA ILONA

Bevezetés

A kulturális örökség védelmének jogi keretrendszerét több nemzetközi egyezmény alkotja, melyek egy része a kulturális örökséget, másik része a kulturális javakat hivatott óvni. Jelen tanulmány a kulturális örökség ellen elkövetett bűncselekmények jogi felelősségi kérdéseit helyezi fókuszba. Célom volt meghatározni a nemzetközi jog azon eszközeit, amelyek hatékonyak és megfelelőek a kulturális javak vagy a kulturális örökségek ellen bűncselekményt elkövetők személyes felelősségre vonásában. A kutatás során két módszert alkalmaztam. Egyrészt szükséges volt feltárni a kulturális örökség és a kulturális javak fogalmának viszonyát, ez a nemzetközi egyezmények által alkalmazott terminológia alapján történt, amely révén a vonatkozó nemzetközi jogi rezsím is ismertetésre kerül. Két egyezmény kapott különös figyelmet: a világörökségekről szóló, valamint a fegyveres konfliktus esetén a kulturális javak védelmét célzó egyezmények. Végül pedig kitértem a bírói gyakorlat vizsgálatára, így elsőként a délszláv háború során Dubrovnik óvárosát ért támadások, majd a Timbuktu világörökégi helyszínét is ért, Maliban történt bűncselekmények kivizsgálásának releváns eredményeit mutatom be.

Kulturális örökség vagy kulturális javak?

A kulturális örökségvédelemben a kulturális örökség és a kulturális javak kifejezés egyaránt megjelenik, ami egyfajta kapcsolatot sejtet a két fogalom között. Ezt a viszonyt tehát érdemes és szükséges is még az örökségvédelemmel kapcsolatos kutatások legelején tisztázni. E feladat különlegességét az adja, hogy míg konkrét, egyetemesen elfogadott definíciót nem találunk sem a kulturális örökség, sem a kulturális javak esetében, a vonatkozó nemzetközi dokumentumok meghatározzák, hogy a kulturális örökségekre vagy a kulturális javakra vonatkoznak-e (1. táblázat). Ezen túlmenően pedig még egy taxatív-jellegű felsorolást is tartalmaznak, hogy mely elemeket kell az egyezmény tekintetében kulturális örökség vagy kulturális javakként értelmezni.

Az egyezményekben alkalmazott terminológia szerint a kulturális javak kifejezés alatt főként a fizikai, elmozdítható kulturális elemeket értik az egyezmények, mint például különféle gyűjtemények, művészeti tárgyak, antikvitások, ősi (több mint százéves) érmék, festmények, szobrok, kéz-

iratok, bélyegek stb. A kulturális örökség fogalma az UNESCO¹ egyezményeinek tükrében kettéválnak kézzel fogható, fizikai, valamint szellemi kulturális örökségekre. A fizikai örökségek tovább csoportosíthatók az egyezmények alapján kulturális, természeti, vagy vegyes (mix) kategóriákra.

Egyezmény neve	Kulturális javak vagy Kulturális örökség
Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről (UNESCO, 1954, Hága)	Kulturális javak
Egyezmény a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről (UNESCO, 1970, Párizs)	
Egyezmény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról (UNIDROIT, 1995, Róma)	
Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről (UNESCO, 1972, Párizs)	Kulturális örökség
Egyezmény a Víz Alatti Kulturális Örökség Megőrzéséről (UNESCO, 2001, Párizs)	
Egyezmény a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről (UNESCO, 2003, Párizs)	
Egyezmény a Kulturális Kifejezések Sokszínűségének Védelméről és Előmozdításáról (UNESCO, 2005, Párizs)	
Egyezmény a kulturális örökséggel kapcsolatos bűncselekményekről (Európa Tanács, 2017, Nikózia)	Kulturális javak és kulturális örökség

1. táblázat: Nemzetközi egyezmények a kulturális javakról és a kulturális örökségről (forrás: saját kutatás, 2022)

1 Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

A gyakorlatban a kulturális javak kifejezés magába foglalja azokat az intézményeket is, amelyek kulturális javakat őriznek. Ilyenek például a múzeumok.² A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló egyezmény 1. cikke részletes meghatározást ad az egyezmény értelmében vett kulturális javakról. A definíció alapján a kulturális elemek széles köre tartozik a kulturális javak közé, legyenek mozdíthatóak (ingó) vagy nem mozdíthatóak (ingatlan). Többek közt tehát a kulturális javak körét alkotják építészeti vagy történeti emlékek, épületcsoportok, régészeti eredetű tárgyak, gyűjtemények, olyan épületek, melyek a kulturális javak őrzésére vagy azok kiállítására szolgálnak, továbbá a műemlékközpontok.³

A kulturális örökség védelmének történeti fejlődése

Az emberiség mindig is érdekelt volt abban, hogy a már felépített épületeket fenntartsa, és azokat megőrizze. Ennek több oka is volt. Az első, hogy az építőanyag már az ókorban is drága volt. A második az, hogy a hatalmas épületek elbontása és felépítése komoly munkaszervezést és sok munkaterőt igényel, ami szintén költségekkel jár. Végül az is a megőrzés mellett szólt, hogy az ilyen jellegű épületeknek egyfajta spirituális atmoszférája volt, vagy pedig kiemelkedő jelentőséggel bírtak a helyi közösség körében.⁴

Az első, jogi vonatkozásból is jelentősnek mondható dokumentumok a pápákhoz kapcsolódtak. Például a II. Piusz pápa által 1492-ben kibocsátott *Cum Alma in Nostram Urbem* elnevezésű bulla célja a pápai állam területén lévő antik műemlékek védelme volt.⁵ A 15. század végén azonban az ókori épületek lerombolása egyre elterjedtebb lett, hogy belőlük nyerjenek építőanyagot. E folyamat ellen több pápa is bullát bocsátott ki, a problémát viszont nem sikerült megoldani. Ezzel egyidőben, mintegy a bontási folyamatok eredményeként, számtalan művészeti emlék és alkotás került elő, melyek utat nyitottak az antik tárgyak gyűjtésének, mely a 17. században élte fénykorát. A régészeti feltárások iránti igény megjelenése szintén erre az időszakra tehető. Ezt követően egyre több államban veszi kezdetét a történelmi vagy művészeti értékek számbavétele. Franciaországban a 18. század végére az ilyen jellegű emlékek leltárba vételét és védelmét már rendeletben szabályozták, valamint létrejött a leltár és a múzeum intézménye is. 1802-ben, VII. Piusz pápa megbízásából olyan, a mai műemlékvédelmi szabályozás első példájának tekinthető, törvény született, mely a szobrok

2 CASINI 2011, 371.

3 Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről. 1. cikk. (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.) Magyarország kihirdette az 1957. évi 14. törvényerejű rendelet.

4 SZABÓ 2013, 27.

5 BLAKE 2015, 2.

és féldomborművek védelmét célozta, vonatkozott a római és a külföldi polgárokra is, továbbá már szankciókat is tartalmazott (pénzbüntetés vagy szabadságvesztés formájában).⁶

A nemzetközi jog és a kulturális örökség első metszéspontját a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló 1907. évi, a hágai békekonferencián elfogadott egyezmények jelentik. A szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló IV. Hágai Egyezmény 27. cikke ostromzár és bombázás esetén előírja a – többek közt – művészeti célokra rendelt épületek és történelmi műemlékek megkímélését, amennyiben azok nem katonai célt szolgálnak. A 28. cikk a fosztogatás engedélyezését is tiltja, még a rohammal bevett városokban is.⁷ A háború idején tengeri haderővel történő bombázás tárgyában, szintén a békekonferencián elfogadott IX. Hágai Egyezmény az 5. cikkében úgy rendelkezik, hogy a parancsnoknak minden szükséges intézkedést meg kell tennie, hogy többek közt a történelmi műemlékeket – amennyiben nincsenek hadi célból használva – megkíméljék.⁸ Az egyezmény bár szükséges célokat szolgált, a két világháború eseményei rámutattak, hogy az addiginál hatékonyabb védelemre van szükség. Az azt követő évtizedekben több jelentős nemzetközi egyezmény is született.

A kulturális javak és a kulturális örökség megőrzését szolgáló nemzetközi egyezmények, valamint az UNESCO 2003-ban létrejött nyilatkozata

Hágai Egyezmény

Az 1954-ben elfogadott, a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló egyezményben a tagállamok elkötelezettsége a kulturális javak védelme, megóvása és kímélése iránt már hangsúlyosan jelenik meg. Az egyezmény 3. cikke az oltalmazást foglalja magában, melynek értelmében a felek már békeidőben létrehozhatnak olyan rendszabályokat, melyek révén megelőzhetőek a kulturális javakat érő negatív hatások egy

6 SZABÓ 2013, 29–36.

7 IV. Hágai Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, 27–28. cikkek. (Hague Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.) Magyarországon kihirdette az 1913. évi XLIII. törvény.

8 IX. Hágai Egyezmény a bombázásról tengeri haderővel háború idejében, 5. cikk. (Hague Convention (IX) concerning Bombardment by Naval Forces in Time of War) Magyarországon kihirdette az 1913. évi XLIII. törvény.

Bár az egyezmény a védelem kötelességét a parancsnokra ruhazza, a védendő érték megfelelő jelvénytől történő megjelölése a lakosság kötelessége. Egy merev négyszöget (rombuszt) átlóval kettéosztani, a kapott felső háromszög színe fekete, az alsó háromszögé fehér.

fegyveres konfliktus idején.⁹ A 4. cikk (1) bekezdése a kulturális javak kímélésére vonatkozik, azaz az egyezményben részes államok megtiltják az egyezmény értelmében védett javak olyan módon történő felhasználását, amelynek eredményeként a kulturális javak egy fegyveres összeütközés során kárt szenvednének, vagy megsemmisülnének.¹⁰ Ehhez kapcsolódóan a 4. cikk (2) bekezdése egy fontos kivételt tartalmaz. Az elháríthatatlan katonai szükségesség azt jelenti, hogy a 4. cikk (1) bekezdésében meghatározott kötelezettségnek nem eleget tenni csak akkor lehet, ha azt elháríthatatlan katonai szükségesség indokolja.¹¹

Világörökség Egyezmény

A kulturális örökség vonatkozásában a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezmény 1972-ben került elfogadásra, melynek célja, hogy az egyezmény részes államai a területükön található, az egyezmény értelmében kulturális örökségként meghatározott elemeket megóvják, védjék és megőrizték, valamint biztosítsák ezen örökségek bemutatását is.¹² Az egyezmény 6. cikkének 3. bekezdése kötelezi az államokat, hogy ne fogantatosítsanak olyan intézkedéseket, melyek közvetlenül vagy közvetve károkat okozhatnak a természeti vagy a kulturális örökségekben.¹³ A WHC a védelem alatt az egyezmény alkalmazásában olyan együttműködési és segítségnyújtási rendszert ért, amely segíti a részes feleket a kulturális és természeti örökség azonosításában, és az azok megőrzéséért folytatott tevékenységeiben.¹⁴ A Világörökség Lista az egyezmény 11. cikkének rendelkezése szerinti jegyzék, mely a részes államok azon kiemelkedő, egyetemes értékű természeti és kulturális örökségeit tartalmazza, melyek a világörökséggé nyilvánítás kritériumainak megfelelnek.¹⁵ A világörökséggé nyilvánításhoz az adott várományos helyszín legalább egy kritériumnak meg kell feleljen a tízből.¹⁶

9 Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről. 3. cikk. (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict) Magyarországon kihirdette az 1957. évi 14. törvényerejű rendelet.

10 Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről. 4. cikk (1) bekezdés.

11 Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről. 4. cikk (2) bekezdés.

12 Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről. 4-5. cikkek. (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) Magyarországon kihirdette az 1985. évi 21. törvényerejű rendelet.

13 Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről. 6. cikk (3) bekezdés.

14 Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről. 7. cikk.

15 Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről. 11. cikk.

16 The Criteria of Selection.

Amikor a Világörökség Lista gondolata felmerült, egy körülbelül összesen 100 tételt tartalmazó jegyzékre gondoltak a képviselők.¹⁷ A listán 2022 év végén 1154 világörökségi helyszín¹⁸ található, melyek közül 52 alkotja a veszélyben lévő világörökségi helyszínek csoportját.¹⁹ Ezeknek a helyszíneknek sürgős és hatékony támogatásra van szükségük, mivel vagy az egyedülálló, egyetemes értékük, vagy akár maguknak a világörökségi helyszíneknek a léte került veszélybe. Ilyen kihívást jelenthet többek közt egy fegyveres konfliktus, a gyors urbanisztikai vagy turisztikai fejlesztés, árvíz, földrengés, vulkánkitörés vagy a helyi állat- és növényvilág pusztulása.²⁰ Tehát a kulturális örökségre számtalan nézőpont felől közelíthetünk. A világörökségi helyszínek vonatkozásában pedig vitathatatlan azok globális szerepe, főként azok, melyek a határokon átívelve több állam területén helyezkednek el.²¹

A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyve

Az 1999-ben elfogadott Második Jegyzőkönyv az 1954-ben született egyezmény kiegészítéseként szolgál. A kulturális javak ellen elkövetett bűncselekményekre fókuszálva a jegyzőkönyv három területen is előrelépést jelentett. A 6. cikkben részletesebb definiálásra került sor az elháríthatatlan katonai szükségesség vonatkozásában,²² míg a 15. cikk a szankcionálást helyezi előtérbe, részletesen felsorolva azokat a cselekedeteket, melyek a jegyzőkönyv vonatkozásában kulturális javak elleni bűncselekménynek minősülnek, azaz a jegyzőkönyv súlyos megsértésének.²³ A harmadik nő-

17 BATISSE – BOLLA 2005, 78.

18 Az 1154 helyszín közül 897 a kulturális, 218 a természeti kategóriába tartozik, míg 39 a természeti és kulturális szempontból egyaránt kiemelkedő vegyes (mix) kategóriát alkotja. 19 Világörökség Lista.

Az 52 veszélyeztetett státuszú helyszín közül 22 többek közt háborús helyzet vagy politikai instabilitás miatt került veszélybe.

20 Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről. 11. cikk (4) bekezdés.

21 Az 1154 világörökség közül 43 olyan van, amelyek határon átnyúló (*transboundary*) helyszínekként több állam közös örökségét alkotják.

22 A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyve. 6. cikk. (Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict) Magyarországon kihirdette az 2006. évi XXIX. törvény.

23 A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyve. 15. cikk.

vum az egyezmény és a jegyzőkönyv alkalmazhatóságának részletes meghatározása a nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusok esetében.²⁴

Nyilatkozat a Kulturális Örökség Szándékos Rombolásáról

Annak ellenére, hogy nem nemzetközi egyezmény, a 2003-ban, az UNESCO keretein belül elfogadott nyilatkozat a nemzetközi szokásjog elemének és bizonyítékának tekinthető, mely a kulturális örökség szándékos megsemmisítését helyezi a középpontba, magába foglalva a természeti helyszínekhez kapcsolódó kulturális örökségeket is.²⁵

A nyilatkozat értelmében a szándékos megsemmisítés olyan cselekmény, amelynek célja a kulturális örökség egy részének vagy teljes egészének megsemmisítése, azaz az örökség integritásának a veszélyeztetése olyan módon, amely a nemzetközi jog vagy az emberiség elvének indokolatlan megsértésének minősül. A közlemény hangsúlyozza a védelem fontosságát mind békeidőben, mind pedig fegyveres konfliktus esetén. A nyilatkozat 7. pontja az egyéni büntetőjogi felelősségről szól, sürgetve az államokat olyan joghatóság létrehozására és büntetőjogi szankciók biztosítására, amely lehetővé teszi azon személyek felelősségre vonását, akik az emberiség számára fontos kulturális örökséget szándékosan elpusztítják, vagy ezt elrendelik, függetlenül attól, hogy az szerepel-e az UNESCO vagy más szervezet által vezetett listán.

A joghatóság fórumai a kulturális örökségekhez kapcsolódó háborús bűncselekmények vonatkozásában

Nemzetközi Törvényszék - International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1992-ben egy vizsgálóbizottság létrehozásáról döntött, mely az 1991-ben, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság területén kitört polgárháború során esetlegesen elkövetett nemzetközi bűncselekményeket hivatott kideríteni. A bűncselekményeket kivizsgáló büntető törvényszék 1993-ban kezdte meg működését. Tárgyi joghatósága a következőkre terjedt ki: népiirtás, emberiség elleni bűncselekmények, valamint háborús bűncselekmények.²⁶

A törvényszék statútumának 3. cikke rámutat az ICTY azon hatáskörére, mely lehetővé teszi a büntetőeljárás megindítását a háború törvényeinek vagy szokásainak megsértése miatt. A 3. cikk d) pontja a kulturális

24 A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyve. 22. cikk.

25 GERSTENBLITH 2016, 383.

26 HOFFMANN 2014, 374.

örökség elleni bűncselekményekre vonatkozik, azaz vallási, jótékonyági és oktatási, művészeti és tudományi intézmények, történelmi emlékművek, művészeti és tudományos alkotások lefoglalására, megsemmisítésére vagy az ezeket célzó szándékos károkozásra.²⁷

A büntetőeljárás eredményeként két parancsnokot is bűnösnek találtak kulturális örökség elleni bűncselekmények elkövetésében. Pavle Strugar és Miodrag Jokić különböző katonai műveletekben töltötték be vezető szerepet, melyek célja Dubrovnik óvárosának a támadása volt.²⁸ A helyszín akkor már évtizedek óta (1979) a Világörökség Lista részét képezte.²⁹

Nemzetközi Büntetőbíróság - International Criminal Court (ICC)

Az ICC joghatósága többek közt azon háborús bűncselekmények kivizsgálására terjed ki, melyeket 2002. július elseje óta követtek el.³⁰ A büntetőbíróság statútuma a háború törvényeinek és szokásainak megsértését a kulturális örökség elleni bűncselekmények tekintetében mind nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén (8. cikk (2) bekezdés b) pont ix. alpont), mind nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusok esetén (8. cikk) (2) bekezdés e) pont iv. alpont) is meghatározza. Ennek értelmében háborús bűncselekményt követ el az, aki **szándékos támadásokat irányít vallási, oktatási, művészeti, tudományos vagy jótékonyági célokat szolgáló épületek, történelmi emlékművek, vagy kórházak ellen, továbbá olyan helyszíneket vesz célba, ahol betegek és sebesültek vannak összegyűjtve, feltéve, hogy ezek nem katonai célokat szolgálnak.**³¹

Fontos kihangsúlyozni két korlátozó tényezőt a meghatározással kapcsolatban, mely a kulturális örökség ellen elkövetett bűncselekményhez kapcsolódó egyéni büntetőjogi felelősségre és a statútum alkalmazhatóságára is hatással van. Az első, hogy szükséges annak megállapítása, hogy a támadás szándékos volt. A második pedig az, hogy a statútum értelmében a katonai célpontok támadása megengedett fegyveres konfliktus során.³²

Al-Mahdi-ügy

Az ICC fennállása óta eddig egy ügyben hozott ítéletet háborús bűncselekményért, amelynek esetében kulturális örökség rombolása miatt is felelnie kellett a vádlottnak. Timbuktu 1988-ban került fel a Világörökség Listára.

27 Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Article 3.

28 Pavle Strugar case

Miodrag Jokić case

29 Old City of Dubrovnik

30 HOFFMANN 2014, 377.

31 Rome Statute of the International Criminal Court. Article 8.(2)(b)(ix.) and Article 8.(2)(e)(iv.).

32 GERSTENBLITH 2016, 346.

2012-ben pedig már második alkalommal nyilvánította a Világörökségi Bizottság veszélyben lévő világörökségi helyszínnek.³³ 2012-ben fegyveres konfliktusok és felkelések törtek ki az ország északi régióiban. A Maliban található négy világörökségi helyszín közül kettő itt található. Az Ansar Dine nevű iszlamista csoport a timbuktuai világörökség különböző részeit rongálta meg, többek közt sírhelyeket, kulturális intézményeket, valamint Nyugat-Afrika legnagyobb központját, ahol különféle kéziratokat őriztek, ezért ország az UNESCO-hoz fordult segítségért.³⁴ A világörökséghez tartozó 16 mauzóleum közül 15-öt romboltak le, és 3 mecsetben tettek kárt.³⁵

Ahmad Al-Faqi Al-Mahdi az Ansar Dine tagja volt, 2012-ben csatlakozott a csoporthoz. A Nemzetközi Büntetőbíróság elé 10 vallási és történelmi jellegű épület elleni szándékos támadás irányításának vádja miatt került. Az ICC háborús bűncselekmény elkövetésében találta bűnösnek, a Római Statútumban védett objektumok elleni támadás tette okán.³⁶ Az Al-Mahdi ellen felrótt bűncselekmény bizonyításához az alábbi tényeket kellett bebizonyítani:³⁷

- Az elkövető irányította a támadást.
- A támadás tárgya olyan épület vagy épületek voltak, melyek vallási, oktatási, művészeti, tudományos vagy jótékonyági célokat szolgálnak, történelmi emlékművek, kórházak vagy olyan helyek, ahol betegek és sebesültek gyűlnek össze, és nem voltak katonai célpontok.
- Az elkövetőnek szándékában állt olyan nem katonai célpontként szolgáló épületeket a támadása célpontjává tenni, melyek vallási, oktatási, művészeti, tudományos vagy jótékonyági célokat szolgálnak, történelmi emlékművek, kórházak vagy olyan helyek, ahol betegek és sebesültek gyűlnek össze.
- A cselekmény végrehajtása fegyveres konfliktussal összefüggésben vagy annak keretén belül történt, azonban ez a fegyveres konfliktus nem volt nemzetközi jellegű.
- Az elkövető a tisztaban volt a fegyveres konfliktus fennállásának ténybeli körülményeivel.

Al-Mahdi elismerte bűnösségét.³⁸ Az eljárás végén a Statútum alábbi két cikkelye alapján ítélték háborús bűnösnek: A 8. cikk (2) bekezdés e) pontjának iv. alpontja alapján bűnös a védett objektumok megtámadása miatt, valamint a 25. cikk (3) bekezdésének (a) pontja alapján is, mivel tettestars

33 Timbuktu

34 Timbuktu 2012

35 Timbuktu 2015

36 The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. 10–11. bekezdések.

37 The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. 13. bekezdés.

38 The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. 11. bekezdés.

volt (egyéni büntetőjogi felelősség). Al-Mahdit ezen tetteiért az ICC 9 év börtönbüntetésre ítélte.³⁹

Egyéni büntetőjogi felelősség

A kulturális örökség ellen bűncselekményt elkövetők egyéni büntetőjogi felelősségének elve fegyveres konfliktusok során a Dubrovnikot ért bombázást követően került előtérbe. Egy kulturális örökség elleni támadás vagy az örökség megsemmisítése háborús bűnnek minősülhet, mely az elkövető vagy elkövetők egyéni büntetőjogi felelősségének megállapításához vezet-het.⁴⁰

A Hágai Egyezmény Második Jegyzőkönyve a kulturális örökség védelmének nem csak a legrészletesebb rendszerét biztosítja, hanem pontokba szedi azokat a jogsértéseket és bűncselekményeket is, melyek elkövetéséért az elkövetőket a büntetőeljárás során számon lehet kérni.⁴¹

A Második Jegyzőkönyv 15. cikk (1) bekezdésének értelmében a következő öt szabálysértés tartozik ebbe a kategóriába:

„a) kiemelt védelem alatt álló kulturális javakat támadás célpontjává tesz;

b) kiemelt védelem alatt álló kulturális javakat vagy közvetlen környéket katonai cselekmény támogatására használ;

c) az Egyezmény és a jelen Jegyzőkönyv értelmében védelem alatt álló kulturális javakban nagyfokú pusztítást végez, vagy azokat eltulajdonítja;

d) az Egyezmény és a jelen Jegyzőkönyv értelmében védelem alatt álló kulturális javakat támadás célpontjává tesz;

e) az Egyezmény értelmében védelem alatt álló kulturális javak ellen lopást, fosztogatást vagy rongáló tevékenységet folytat, vagy a javakat eltulajdonítja.”⁴²

Az egyéni büntetőjogi felelősség megállapítása nagyon komplex feladat. Összegezve az eddigieket, a kulturális örökség vagy a kulturális javak ellen elkövetett bűncselekmények egyéni felelősségének megállapításához az alábbi tények fennállását kell bizonyítani:

- a támadás vagy a jogsértés nemzetközi vagy nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktus során történt,
- személyes részvétel a kulturális örökség vagy kulturális javak elleni bűncselekményben,

39 The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. 49.

40 WIERCZYNSKA – JAKUBOWSKI 2017, 701.

41 WIERCZYNSKA – JAKUBOWSKI 2017, 700.

42 A kulturális javak fegyveres összeütözés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyve. 15. cikk (1) bekezdés.

- a kulturális örökség vagy kulturális javak pusztításának szándéka,
- fokozottan védett kulturális javak támadás célpontjává tétele,
- a támadás célja olyan objektumok vagy helyszínek elpusztítása vagy rongálása, melyek védettnek minősülnek az ICC Statútuma, vagy az 1954-es Hágai Egyezmény, vagy az azt kiegészítő Második Jegyzőkönyv értelmében.
- védett kulturális javak vagy örökségek, valamint azok környezetének felhasználása olyan jelleggel, hogy az katonai akció támogatásának minősüljön
- a Hágai Egyezmény (1954) által védett kulturális javak eltulajdonítása, kifosztása vagy jogellenes elsajátítása, illetve az ezek ellen irányuló bármilyen vandalizmus.

Jelenleg a kulturális örökség vagy ilyen javak elleni bűncselekmények a fentebb felsorolt feltételek mellett a háborús bűncselekmény kategóriájába tartoznak. Az Al-Mahdi-ügyből lesűrhető konzekvencia azt mutatja, hogy a nemzetközi büntetőjog és igazságszolgáltatás kész és rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyek képesek a kulturális örökség védelmét elősegíteni, és támogatni azt.⁴³

A kulturális örökség és javak elleni bűncselekmények mind részletesebb definiálása hozzájárul, hogy jobban megérthessük a védelem fontosságát. Ezáltal a növekvő a „kulturális tudatosság” elvezethet, és elősegítője lehet a még hatékonyabb örökségvédelemnek. Fegyveres konfliktus során már maga a felismerés, hogy a készülő (bűn)cselekmény milyen következményekkel járhat, akár elrettentő erővel is hathat.

Összegzés

A kutatás rámutatott, hogy az emberiségnek már ősidők óta megvolt az indoka a kulturális szempontból jelentős értékek megóvására. A huszadik század közepétől, a második világháborút követően jelentős előrelépés történt az örökségvédelemben a nemzetközi jog perspektívájából is.

A nemzetközi egyezmények kettős szerepet játszottak ebben a folyamatban. Egyrészt a kulturális örökség és a kulturális javak különböző kategóriáit határozták meg, másrészt létrehozták a védelem különféle szintjeit, egyúttal kötelezettséget róva a részes államokra is. Annak ellenére, hogy nem minden nemzetközi egyezmény alkalmas arra, hogy hivatkozási alapként szolgáljon az egyéni büntetőjogi felelősség megállapításához, mind egyik fontos annak bizonyításához, hogy a megtámadott objektum vagy helyszín nemzetközi egyezményben védett kulturális örökség, vagy a kulturális javak körébe tartozik.

43 WIERCZYNSKA – JAKUBOWSKI 2017, 712.

Az egyéni büntetőjogi felelősség vonatkozásában megállapítható, hogy a nemzetközi jog jelenlegi jogi eszközei megfelelőek annak bizonyításához? Ugyanakkor meg kell említeni, hogy az ICC joghatósága nem univerzális, ami súlyosbító körülmény, hiszen így megkerülhető.

Az ICTY és az ICC jogesetei mind a világörökségi helyszínekhez kötődtek. Mivel a Világörökség Lista folyamatosan bővül, egyre nagyobb a nyomás a részes államokon is, hogy védelmezzék és óvják az ilyen kitüntetett örökségeiket. A Világörökségi Bizottság visszavonhatja egy helyszín világörökségi státuszát, ha annak egyetemes, kiemelkedő értéke elvész. Habár eddig mindösszesen három esetben vont vissza világörökségi státuszt a Bizottság, és ezek egyike sem fegyveres konfliktus eredménye miatt, fontos hangsúlyozni, hogy egy ilyen konfliktus pillanatok alatt képes végzetes károkat okozni.

Véleményem szerint a pusztítások megelőzése, és az elkötelezettség, hogy a fegyveres konfliktusokat elkerüljük, az emberiség legsürgetőbb feladata. A nemzetközi jog további fejlesztése hozzájárulhat a hatékonyabb védelemhez, és jelentős szerepet játszhat a kulturális örökség és a kulturális javak elleni bűncselekmények enyhítésében.

Irodalom

Nemzetközi egyezmények és statútumok

IV. Hágai Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól

IX. Hágai Egyezmény a bombázásról tengeri haderővel háború idejében

A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyve

Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről

Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről

Rome Statute of the International Criminal Court

Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

Irodalom

BLAKE 2015 = Blake, Janet: *International Cultural Heritage Law*. Oxford : Oxford University Press, 2015.

CASINI 2011 = Casini, Lorenzo: „Italian Hours”: The globalization of cultural property law. *International Journal of Constitutional Law* Vol. 9. no. 2. (2011) 371.

GERSTENBLITH 2016 = Gerstenblith, Patty: The Destruction of Cultural Heritage: A Crime against Property or a Crime against People. *John Marshall Review of Intellectual Property Law*. 15 (2016) 336–394.

HOFFMANN 2014 = Hoffmann Tamás: Nemzetközi büntetőjog. In: Kardos Gábor – Lattmann Tamás (szerk.): *Nemzetközi jog*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2014.

BATISSE – BOLLA 2005 = Batisse, Michel – Bolla, Gerard: *The Invention of „World Heritage”*. Paris : Association of Former Unesco Staff Members. History Club, 2005.

SZABÓ 2013 = Szabó Annamária Eszter: *A kulturális örökség joga*. Miskolc : Bíbor Kiadó, 2013.

WIERCZYNSKA – JAKUBOWSKI 2017 = Wierczynska, Karolina – Jakubowski, Andrzej: Individual Responsibility for Deliberate Destruction of Cultural Heritage: Contextualizing the ICC Judgment in the Al-Mahdi Case. *Chinese Journal of International Law*. 16 (2017) 695–721.

Jogesetek

Miodrag Jokić case = Miodrag Jokić case. “DUBROVNIK” (IT-01-42/1) https://www.icty.org/x/cases/miodrag_jokic/cis/en/cis_jokic_en.pdf (Letöltés: 2022. 11. 23.)

Pavle Strugar case = Pavle Strugar case. “DUBROVNIK” (IT-01-42). https://www.icty.org/x/cases/strugar/cis/en/cis_strugar_en.pdf (Letöltés: 2022. 11. 23.)

The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi = The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. ICC-01/12-01/15. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_07244.PDF (Letöltés: 2022. 11. 24.)

Internetes források

Old City of Dubrovnik = Old City of Dubrovnik. <https://whc.unesco.org/en/list/95> (Letöltés: 2022. 11. 20.)

The Criteria of Selection = The Criteria of Selection. <https://whc.unesco.org/en/criteria/> (Letöltés: 2022. 11. 15.)

Timbuktu = Timbuktu. <https://whc.unesco.org/en/list/119> (Letöltés: 2022. 11. 24.)

Timbuktu 2012 = Timbuktu 2012. <https://whc.unesco.org/en/soc/261> (Letöltés: 2022. 11. 24.)

Timbuktu 2015 = Timbuktu 2015. <https://whc.unesco.org/en/soc/3218> (Letöltés: 2022. 11. 24.)

Világörökség Lista. = Világörökség Lista. <https://whc.unesco.org/en/list/> (Letöltés: 2022. 11. 20.)

Issues of legal responsibility regarding crimes against cultural heritage

RITA ILONA GÁL

The protection of cultural heritage and cultural property is a priority since ancient times. Uncountable dangerous events of our history jeopardized the cultural heritage during different eras. After the destruction and disasters of World War II, nations realized that urgent and efficient steps must be taken. The international law has developed a lot since the middle of the 20th century. During the last seven decades, numerous international conventions have been accepted. Their role in determining and categorizing several kinds of cultural heritage and properties is indisputable.

Although these steps forward were excellent, the development of jurisdiction for crimes against cultural heritage and property, and the ability to determine and prove personal responsibility for such violations and offences, became possible only after the devastating armed conflicts happened in the near past. Statutes of the ICTY and the ICC mean the essential legal base of jurisdiction for crimes against cultural heritage. These violations belong to war crimes. The results of the case of Al-Mahdi and the cases of the ICTY point out the factors that make perpetrators accountable for crimes against cultural heritage. The legal instruments of international law are efficient for state individual criminal responsibility, and the Statute of the ICC is valid in cases both of international armed conflicts and armed conflicts not of an international character. However, since the jurisdiction of the ICC is not universal, perpetrators might avoid inculpation.